

CSEH EMLÉKIRATOK A BÉKEKONFERENCIA ELŐTT

NAGY SZOLGÁLATOT tett az újabbkori középeurópai történet-tudománynak, de különösképp a kisebbségi kérdések vizsgálatának az a hatalmas német forráskiadvány, mely első ízben adta nemrég közzé teljes szövegükben, francia eredetiben és melléje német fordításban azokat a cseh emlékiratokat, melyek az 1919—20-as békekonzferencián annyira közrehatottak Közép-Európa átalakításában.¹

A rövid bevezetésben a kiadó kiemeli a csehszlovák államalakulás aitorganikus, mechanisztikus jellegét és reámutat, hogy ezek az emlékiratok döntő dokumentumok a cseh hivatástudat, történetfilozófia és nemzeti jellem megítélésében; német szempontból említi külön a csehországi német kérdéssel foglalkozó III. számú emlékirat fontosságát, mely eddig is ismeretes volt szélesebb rétegek előtt, annál kevésbbé voltak részletesen ismeretesek a többi emlékiratok, bár fölhasználásukkal itt-ott már találkozunk (Tibal, Temperley). A szerzőség kérdésében úgy nyilatkozik, hogy mindvégig fölismerhető Masaryk gondolatmenete és az általa végleg megfogalmazott cseh hivatástudat és történetfilozófia, különösképp pedig az Új-Európáról szóló könyv számos tanulsága; maga a tulajdonképpeni szerző Benes akkori csehszlovák külügyminiszter; a kiadó idézi is Benes emlékiratainak azon helyét, ahol e kérdéstről nyilatkozik:¹ már jóelőre és részben Masaryk intésére is fogott hozzá a cseh igények és szempontok összeállításához és mivel nélkülözött minden segítséget, irodalmat, hát gyorsan, improvizálva dolgozott; később a cseh békedelegáció még kiegészítette és helyesbítette a sietve készült emlékiratokat, melyek a cseh ügynek akkora gyümölcsöket hoztak azután. A kiadó utal még a cseh népi gondolatnak, a cseh németellenes történeti gondolkodásnak az emlékiratokban való jelenlétére, az emlékiratoknak a magyar-német viszonyra, a csehszlovák-jugoszláv korridorra, a dunai csehszlovák igényderez vonatkozó érdekes és különleges részleteire és különösen figyelemreméltónak jellemzi a legutolsó emlékiratot, mely a cseheknek a világháborúban való részvételükért igényelt hadikárpótlás és jóvátétel kérdésével foglalkozik.

¹ Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919—1920. Übersetzt und mit einer Einleitung herausgegeben von Dr. jur., Dr. rer. pol. Hermann Raschhofer (Beiträge zum ausländischen öffentlichen Recht und Völkerrecht. Herausgegeben vom Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht in Berlin. Heft 24. 331 I. 8°). Berlin, 1937.

² Edvard Benes: Der Aufstand der Nationen. Berlin, 1928. 687—8. old.

Az 1. SZÁMÚ emlékirat a csehszlovákok történetével, civilizációjával, harcaival, munkájával és jelentőségével foglalkozik. Elmondja, hogy a szlávok mind hátramaradtak a latin és a román világgal szemben, fölszabadulásuk a politikai és gazdasági elnyomás alól sehol sem volt teljes. Ha ma már hamisaknak bizonyultak azok a nézetek, folytatja az emlékirat, melyek a szlávoknak békés, demokratikus, szelíd jó tulajdonságokat tulajdonítottak és a németeket hódítónak, elnyomóknak, harcosaknak tüntették fel, nagyjából mégis fönnállanak ilyenfajta különbségek. A szlávoknál a brutalitás és az elnyomás szelleme sohasem volt akkora, mint a germánoknál, a szlávok individualisták, érzelmesek, álmodók és idealisták, valóságérzésük csekély, a germánok meg kollektív hajlandóságnak és az évszázados római-latin szomszédság révén természetszerűen megelőzték a szlávokat. Nyugatról a germánok nyomták a szlávokat, keletről meg a mongolok, avarok, magyarok, tatárok, törökök. Individualista voltuk az újkorban átalakította őket a demokrácia igényei szerint; nem egyszer hiányzik belőlük a forma, az elegáns magatartás, túlságosan is rabjai ma is pártoskodó, anarchista, individualista szelleműnek. A csehekről szólva az emlékirat utal az évezredes cseh történetre, a csehek nyugati helyzetére, mely a németek szomszédságában meggyorsította fejlődésüket. A XIV. és XV. században a csehek élén jártak Európa demokratikus és vallási megújulásának, de a Habsburgok letiporták őket, katolizálták, centralizálták államukat. A XIX. század föllendülést hozott, a cseh társadalmi fejlődés rendkívül kedvező, van erős parasztság, szervezett munkásság, gazdag és független polgárság, mely a németellenes védelem gondjait hordozta mindig. A német közelség megerősítette a cseheket; később egyre jobban Prágában dőlt el már a dualizmus és a Monarchia sorsa és a cseh gazdasági fejlettség messzi a legerősebb és legmesszibb terjedő volt egész Közép-Európában. A csehek missziója mindvégig a humanitás szolgálata, a szellemi és erkölcsi értékek védelme a német barbárság ellen, nem a fegyver, de a moralitás eszközeivel. A cseh civilizáció legnagyobbjai mind tisztában voltak a csehek e humanista rendeltetésével s a csehekben és a Budapest által rettentően elnyomott szlovákokban éledt föl először a szláv szolidaritás gondolata. Földrajzi helyzete a cseh népet a szlávok élére állította és a németellenes védelem első frontjába helyezte; a világháború utáni új élet kezdetén, a központi hatalmak üldözése alól fölszabadulva a csehszlovák nép jogosan kér méltánylást maga számára Európától nagy szolgálataiért.

E történeti és ideológiai bevezetés után a II. számú emlékirat a csehszlovák köztársaság területi követeléseivel foglalkozik a következő csoportosításban: A három főországnak, Cseh-, Morvaországnak és Sziléziának határkiigazítást kell nyernie Ausztria és Németország felé; rendezni kell a szlovák kérdést is: mert a magyarok a szlovákokat erővel szakították el és mesterségesen különítették el a csehektől, most itt az ideje, hogy újra egyesüljenek a népek önrendelkezési joga alapján; a magyarországi ruténeket külön helyzet illeti meg, a legjobb őket is a csehszlovák köztársasághoz csatolni, egyéb nehézségek kiküszöbölése végett; biztosítani kell Csehszlovákia és Jugoszlávia között a területi

összeköttetést bizonyos magyar- és németlakta területeken át; nemzetközivé kell tenni az Elbát, a Dunát, a Visztulát, a Pozsony—Triest, Pozsony—Fiúmé, Prága—Fürth—Nürnberg—Strassburg közötti vasutakat; biztosítani kell a bécsi cseheket és a lausitzi szorbokat. A történeti indokolás foglalkozik a Nagymorva Birodalommal, mely kiterjedt a cseh területeken kívül nyugati Galíciára, Szlovenszkóra és Pannóniára és melyet a 907-es magyar betörés tett tönkre, a szlovákok visszahúzódtak a Kárpátokra, de csak 1025-ben kerültek végleg magyar uralom alá; ezalatt a csehek magukra maradva fokozatosan megerősítették a németekkel szemben államukat, mely a középkorban magas fokra emelkedett, csak a Habsburgok tették tönkre dinasztikus céljaikkal, abszolutizmusukkal és német célú germanizációjukkal, habár jogilag a cseh állam sohasem szűnt meg létezni. A cseh államiság határain kívül is laknak csehek; ezeket most a nemzetiségi elv alapján vissza kell csatolni; területi kiigazításra van szükség Porosz-Sziléziában és Alsó-Ausztriában; előbbiben Glatzot és Troppau—Teschent mellett Ratibort is az új államhoz kell csatolni; utóbbiból pedig Gmünre és Morva-mezőre van igénye a csehszlovák köztársaságnak. Szlovenszkót illetően az emlékirat hangoztatja e terület teljes földrajzi egységét és különösen kiemeli a déli határ fontosságát, amelyet a Duna, a Mátra és a Bükk alkot, kelet felé pedig a tokaji dombvidék határolja el a Bodrogig, nyugat felé (mint a kitűnő szerző sietős munkájában írta) a Bodrog és az Ung. Szlovenszkó két részre, keleti és nyugati tagozatra oszlik; az utóbbi a Tisza, az előbbi a Duna felé fordul völgyeivel és folyóival. A szlovenszkói megyék ismertetése után a népességi kérdésekkel foglalkozik az emlékirat. A lakosság száma az 1900-as magyar népszámlálás szerint 3 millió; 7% szétszórt német is lakik itt és 140.000 rutén a keleti megyékben. 1900-ban 1,967.970 (97%) szlovák volt Magyarországon; majd közli az 1900-as magyar statisztikai adatokat. Óvatosságra int a magyar statisztikával szemben; úgymond, egy magyar miniszter is beismerte a budapesti parlamentben, hogy a magyar statisztikára nem lehet támaszkodni. A magyar népszámlálások magasabb utasításra sok százezer nem magyart magyarnak írnak be, hogy így emeljék a magyarok számát; napirenden vannak a statisztika összeállítás körül a hamisítások, csalások, fenyegetések; főképp a városokban az iparos- és munkásosztály között; a szerző itt Jászi Oszkár adataira hivatkozik. Valójában, folytatja, 2,300.000 szlovák van és ehhez még hozzáveendő az a kb. 700.000 szlovák, aki a magyarok üldözése elől Amerikába menekült; majd a csehszlovák állam megalakítása után hamarosan visszatérnek. 400.000 szlovák az ország többi részein él szétszórva, főleg a Tisza vidékén, a Bácskában és Budapest környékén. Itt, Budapesten 30.000 szlovák lakik (az emlékirat szövegébe később kéziratosan belejavították, hogy 90.000), Budapest környékén pedig több mint 50.000 (a számot itt is átjavították 90.000-re), ezek az erős üldözés alatt csak rejtekezve tarthatják fenn magukat. A hivatalos statisztika teljesen hazug, mert a magyarok e területeken abszolút urak akarnak lenni és a szlovák, román, délszláv népességű területeken a hamisítások által akarják kizárólagos uralmukat föntartani. Szlovenszkó számára igénybe kellene venni bizonyos magyar-

lakta területeket is. Magán Szlovenszékön a magyar lakosság szétszórva él s főleg a városokban lakik, a mértéktelen magyarosító rendszer tudatosan kolonizálta magyarokkal Szlovenszéköt. A magyarlakta területek igénybevételét különben az is indokolja, hogy még így is nagyszámú szlovák szórvány marad magyar uralom alatt. Fő érve Szlovenszék annexionjának az igényelt terület tökéletes földrajzi egy-sége a Kárpátok és a Duna között. A dunai határ Csehszlovákia számára életszükséglet; itt koncesszióknak helye nincs; e kérdéstről nincs vitának helye a magyarokkal. Pozsonyra van elsősorban szüksége a csehszlovák államnak és bár e város lakóinak többsége német és laknak benne magyarok is és a szlovákok a magyarokhoz és németekhez viszonyítva kisebbséget jelentenek, mégis: a város környéke, határa szláv. Pozsony évszázadokon át szlovák város volt és úgy tekintették, mint Szlovenszék fővárosát. Később erős elnemzetietlenítésnek esett áldozatul és ma abban a helyzetben van, mint volt Prága és Pilsen azelőtt; pár évtizeddel azelőtt ezek még német városok voltak, ma meg a legnagyobb cseh városok. A dunai határ az egyedül lehető Magyarország és Szlovenszék között — minden más határ bizonytalan lenne és viszályokra adna okot. Csehszlovákia elsőrendűen dunai állam politikai és gazdasági tekintetben egyaránt; a Duna Csehszlovákia középeurópai létének alapja; ez az új államalakulás oszlopa és ez védelmének záloga is a németek ellen; a Duna által tesz szert Csehszlovákia keleteurópai jelentőségre, erősítgeti ismételten az emlékirat, mely még külön hangsúlyozza, hogy nem elég a kijárás; Csehszlovákia dunai helyzetének valóságosnak kell lennie. A dunai déli határ aztán folytatódna a Mátra, Bükk és a Hegyalja felé és bár itt nincs zárt és természetes határ és bár az itteni magyarok bekebelezése a nemzeti elv ellen való, e megoldás az emlékirat szerint a szlovákoknak mégis életszükségletük; hiszen valaha itt is szlovákok laktak, de a brutális magyar elnyomatás kiirtotta innét a szlovák elemet s a visszakövetelés így bizonyos fokig jóvátétel jellegű is. Természetesen a bekebelezett más nemzetiségűek nemzeti ügyeinek rendezését s teljes szabadság, a szabad nemzeti fejlődés lehetővé tétele, a nemzetiségi jogok teljes biztosítása jellemzi majd, németek és magyarok felé egyaránt; különben is Csehszlovákia valósággal inkarnációja lesz a modern demokráciának. Egy végső megjegyzés még kiemeli, hogy a rendezés annál könnyebb is lesz, hiszen nyilvánvalóan a békekonferencia befejezése után igen sok magyar elhagyja Szlovenszéköt.

A XI. EMLÉKIRAT következő részlete a rutén kérdéssel foglalkozik. Az 1910-es magyar statisztika 464.259 (2.5%) rutént tartott nyilván (későbbi javítás szerint 472.587-et), akik a Tisza felső vidékén helyezkedtek el. Miután ismerteti a rutének földrajzi helyzetét és keletgalíciai ukrán rokonságát, fölveti e terület sorsának kérdéseit. Lehetne odacsatolni Kelet-Galiciához és általa Lengyelországhoz, ha ez Kelet-Galiciát bekebelezi, vagy Ukrajnához, esetleg Nagyoroszországhoz. De sem Lengyelország, sem Ukrajna nem akarnak átjönni a Kárpátok túlsó oldalára. Viszont nem lehet otthagyni a rutén népet a magyar faj hallatlan elnyomatása áldozatául, hiszen ez alól minden

képp szabadulni akar. Az emlékirat demokratikus megoldást javasolt; autonóm tartomány formájában Csehszlovákiához csatolandó e terület; így a szabadság és a jog elvének a leginkább elég van téve és e megoldás semilyen elvet és érdeket nem sért.

A következő érdekes szakasz a csehszlovák és jugoszláv korridor kérdésével foglalkozik. A konkrét javaslatokat történeti magyarázatok előzik meg; Közép-Európában a németek és a magyarok együtt akarnak uralkodni a többi nép fölött; a pángermán tervek magyar segítséggel korlátlan uralomra törekednek a Balkán, a Közelkelet és így a jugoszlávok fölött is; a németek vesztették össze céljaik érdekében a bolgárokat és a szerbeket, hogy így könnyebben juthassanak Konstantinápoly hoz, majd rajta át a perzsa öbölhöz. A magyar szomszéd gonosz politikája teszi lehetővé ezt a terjeszkedést; a magyar és német szövetség évszázados tradíciója az elnyomó küzdelem a csehszlovákok és a jugoszlávok ellen; ezek meg létharcukat vívták tíz évszázadon át az északi és déli szlávokat szétválasztó magyarnémet szövetséggel szemben. Valójában a XIII. századig Csehország, Morvaország, Szilézia és Szlovénia a délszlávok közvetlen szomszédai voltak Nyugat-Magyarország, Pannónia révén, ahol Krajnával, Stájerországgal és Alsó-Ausztria szlávjaival érintkeztek. A csehszlovák-jugoszláv szomszédságot a magyarok és a németek szétörték; de csak heves harcok árán bírták a XIII. és a XIV. században szétválasztani a csehszlovákokat és jugoszlávokat Pannóniában. A magyar és német elemet szétválasztó szláv határterület ma sem tűnt el teljesen; Nyugat-Magyarország vegyes lakossága közül 25—30% a szláv a magyar hatóságok heves elnyomása ellenére is. A csehszlovákok s jugoszlávok között észak—déli irányban húzódó területen — Moson, Sopron, Vas és Zala megyékben — 700.000 lakosból 200.000ma is szláv (horvát, szlovén, szlovák), 300.000 a német és 200.000a magyar. Kézenfekvő a megoldás, hogy Csehszlovákiához kell csatolni Moson és Sopron megyét, Jugoszláviához pedig Vas és Zala megyét. Az emlékirat utal az ezen megoldást ellenző nemzetiségi, stratégiai szempontokra is, melyek a csehszlovák-jugoszláv határt mechanisztikussá és nem ellenállóvá teszik. De megnyugtatón aztán fölhozza a mellette szóló érveket is. Az egész világ tudja, hogy a nemzetiségi elv sehol sem érvényesülhet teljesen, mindenütt vannak kisebbségek idegen államban: itt pedig magas érdek indokolja a területi annexiót, de az idegen népesség joga és szabadsága biztosítva lesz; ha a két szláv állam nem lehet egymás szomszédja, a szlávok a magyaroknak esnek itten áldozatul. A stratégiai érvekkel szemben kiemeli, hogy ha e határ mesterséges és katonailag nem védhető, akkor arra kell gondolni, hogy másutt is vannak mesterséges, kedvezőtlen és nehezen védhető határok; különben is erre a határra nem katonai invázió elleni védelem miatt van szükség; ellenkezőleg: a határ a békét szolgálja és új koncepciók felé nyit utat. Pozitív haszna, hogy elválasztja a magyarokat és németeket, megakadályoz minden szlávellenes szövetkezést. Viszont a csehszlovák-jugoszláv gazdasági kapcsolat számára nélkülözhetetlen ez a határvonal, mert közvetve Csehszlovákiát Olaszországgal és a nyugattal

köti össze; megakadályozza a németek balkáni terjeszkedését és a kelet felé irányuló pángermán politikát s elválasztván a németektől a magyarokat, kényszeríti őket a csehszlovákokhoz és jugoszlávokhoz való közeledésre. A demokratizált magyarok fogják is majd keresni a közeledést a két szomszédos szláv testvérállamhoz, melyek így a béke ügyének nagy szolgálatot tesznek. Ez a megoldás természetesen magával hozza Ausztria csatlakozását Németországhoz.

A II. emlékirat VI. fejezete a közlekedési utak nemzetközivé tételével foglalkozik; itt is a németekkel szembeni ellenállás a vezető motívum, valamint az Osztrák-Magyar Monarchia fölbontásából eredő esetleges, aggodalomra nyugaton okot adó gazdasági nehézségek áthidalása. Az emlékirat biztosítani akarja a tengert Csehszlovákia számára, ezért van szükség a Dunára is. Csehszlovákia dunai állam, olvassuk többször újólág; Csehszlovákia számára a Duna nemzetközivé tétele életkérdés. Ugyanilyen fontosságú az Elba nemzetközisítése is, mert ezáltal, minden esetleges német gátlás ellenére, Csehszlovákia Hamburggal közvetlen kapcsolatba kerül. Hiszen Csehszlovákia évente 250 millió korona értékű cukrot szállít Angliába; az Elba nemzetközisítésével közvetlen lenne oda az út. Ki lehetne rekeszteni így Csehszlovákia és a nyugati szövetségesek kapcsolatából Németországot. A Visztula nemzetközivé tétele egyformán érdeke Csehszlovákiának és Lengyelországnak, szoros kapcsolatot létesít a két állam gazdasági élete között, a csehszlovák gazdasági élet közvetlen kapcsolatba jutna Danziggal és csehszlovákok és lengyelek közösen védekezhetnének a németekkel szemben. A csehszlovák csatornahálózat által kiépítése így Prága a Kelet-tengerrel közvetlen kapcsolatba kerülhetne, Morvaország pedig a Fekete-tengerrel a Duna útján. A vasútvonalak nemzetközivé tétele hasonló célokat szolgálna. A következő vonalak jönnének itt tekintetbe elsősorban: Pozsony—Trieszt, Pozsony—Fiúmé, Prága—Nürnberg—Strassburg. A következő nagy vonalak pedig minden német akadályozás ellenére nyugathoz, Itáliához és a Balkánhoz segítenék közvetlenül Csehszlovákiát: Lyon—Milánó—Trieszt—Zágráb—Belgrád—Bukarest—Odessza, Párizs—Strassburg—Nürnberg—Prága. Krakko—Varsó, ehhez csatlakozna: Krakko—Lemberg—Kiev—Moszkva, Trieszt—(Fiúmé)—Pozsony—Prága, Prága—Brünn—Kassa—Jassy—Odessza—Bukarest, Prága—Pozsony—Budapest—Belgrad—Szófia, Prága—Pozsony—Lemberg—Kiev—Moszkva. Ha ezek a vonalak nem lennének, a magyarok és németek bármikor elvághatnák Csehszlovákia déli és nyugati kapcsolatait. A csehszlovákok balkáni kapcsolata már azért is fontos, hogy útját vágja a németek balkáni terjeszkedésének. Prágának direkt francia kapcsolatra van szüksége, hiszen a Monarchia fölosztása óta Prága Köfeép-Európa középpontja, erre kell átmennie a nyugatról jövő gazdasági összeköttetésnek Közép-Európa felé a németek kikapcsolásával, csehszlovák közvetítéssel. A világháború előtt a Monarchia és Németország teljesen izolálták Európától Csehországot. Az emlékirat további részletei a lausitzi szorbok ügyével foglalkoznak; autonómiát és a csehekkel való közvetlen kapcsolatot kíván nekik a szerző. Majd

a bécsi csehekről szólva, hamisnak jelenti ki az osztrák statisztika adatait, melyek szerint Bécsben csak 102.000 csehszlovák volna; tulajdonképpen Bécsben 400.000 csehszlovák lakik. Ezek most nehéz helyzetbe kerülnek; biztosítani kell nekik a kisebbségi jogokat; aggasztja azután a Magyarországon maradt 400.000 szlovák sorsa is.

A III. MEMORANDUM a csehországi német kérdéssel foglalkozik és jelentősége igen nagy a cseh-német viszony alakulásában. Mindenekelőtt statisztikai adatokat közöl a csehországi németiség helyzetéről. 1910-ben volt összesen Cseh-, Morvaország és Szilézia területén 3,512.582 német; ebből Csehországra esett 2,467.724, Morvaországra 719.435, Sziléziára 325.523. Az emlékirat szerint német kérdés tulajdonképpen csak Csehországban létezik, Morvaországban szétszórva élnek a németek, itten nincs egységes német tömeg és települési terület.¹ Sziléziát illetőleg szükség van hosszú lengyel-csehszlovák határra; nem szabad engedni, hogy az itt benyúló német ék elválassza egymástól a két szláv államot; amellet így a német nyomás túlságosan közel jutna a csehszlovák centrumhoz. Csehországot illetőleg az emlékirat három nagy német területet különböztet meg, melyek igen laza, sőt semilyen kapcsolatban sincsenek egymással és így is teli vannak hatalmas cseh szigetekkel; ezek: az Eger—Saaz körüli vidék, Reichenberg környéke és a dél-csehországi települési terület. A dux—teplitzi bányavidéken a csehek mintegy a lakosság 50%-át alkotják; minden ellenkező statisztikát hamisnak jelent ki az emlékirat. A cseh nemzeti tanács számításait idézi, melyek szerint a hamis osztrák statisztika egymillióval emelte a németek számát; utal rá, hogy a németiség milyen hevesen foglalt annak idején állást az általános választójog bevezetése ellen, mert ez többek között veszélyeztette volna a városokban a németiség kizárólagos uralmát; így a cseh demokratikus iránnyal szemben a csehországi németiség mindig a reakciót képviselte. A 2,467.724 csehországi németből legalább 800,000—1,000.000 vonandó le, állítja újra a szerző, aki non győz panaszkodni az osztrák statisztika rendszeres hamisításai ellen. Utal aztán arra is, hogy az általános választójog sokat változtatna ezen a nemzetiségi helyzeten a csehek javára s különben is a német települési terület rendkívül kevert jellegű, önmagában is három összefüggéstelen részre oszlik szét, nem össze-

¹ Konrad Henlein, a Szudétánémet Párt vezére folyó év április hó 24-i karlsbadi kongresszusán erre a részletre vonatkozólag a következőket mondotta: A csehszlovák békedelegáció a célból, hogy a szudétánémetségtől megtagadják az önrendelkezési jogot, meghamisította a nemzetiségi viszonyok statisztikáját. A III. számú emlékirat 2-ik főkönyvében azt állította: a németek problémája csak Csehországban áll fenn, mert Morvaországban a németek szétszórva élnek és sehol sem alkotnak zárt német tömböket. Ez állítással szemben kijelentem: nemcsak Csehországban, hanem Morvaországban és Sziléziában is nagy zárt német települési terület van. A németek százhusz járásban abszolút többséget alkotnak, ezek közül nyolcvankét járásban 90—100%-os többséget. A szudétánémetség 3466 községben képvisel abszolút többséget és csak 41 olyan község van a zárt német területen, ahol a németek száma az 50% alá esik. A zárt német nyelvterület 1921-ben 28.000 négyzetkilométer méretű volt (1930-ban 25.775). A csehszlovák békedelegációnak a német problémáról nyújtott adatai tehát ellentmondanak az igazságnak ... (Idézve a prágai Die Zeit am Montag alapján a Prágai Magyar Hírlap 1938 április 26-i számában.)

függő és így sem Ausztriához, sem Németországhoz nem csatlakozhat. A gazdasági indokolásban utal a szerző arra, hogy Csehszlovákia nyersanyagforrásainak igen jelentős része van németlakta területeken, ezek elszakítása teljesen tönkretenné az államot, de maguk az elszakított német vidékek is összeomlanának, úgy reá vannak utalva a cseh központra, mellyel a gazdasági összefüggésen túl geopolitikailag is rendkívül szorosan összefüggenek; különösen szüksége van a csehszlovák államnak a nagy szénvidékekre, melyek nélkül elveszne a csehszlovák állam politikai és gazdasági jelentősége és szomszédai rabságába süllyedne alá. Csehország oszthatatlanságát stratégiai okok is indokolják; a németlakta hegykoszorú elvétele az egész államot kiszolgáltatná a németeknek és a csehek a retentó nyomásnak nem tudnának ellenállani. A történeti indokolás részletesen foglalkozik a középkori német „kolonizációval“, a fehérhegyi csata körülményeivel, a „germanizáló“ Habsburg-birodalommal és bürokráciájával, mely üldözte a cseheket; utal arra, hogy „Deutschböhmen“ külön sohasem létezett; ismerteti a huszita háborúkat és a XIX. századi cseh újjáéledést, különös súlyt vet a városok visszacsehesedésére. A csehek, szerinte, a demokratikus elvet képviselték mindig a németiséggel szemben, mely folyton autokrata hajlamú volt és ellene való önvédelmi harcukat csakis szellemi eszközökkel vívták. Az „elnémetesített“ városok visszacsehesedésében nagy szerepet játszott a cseh munkásság, mely a belső cseh vidékekről a határszéli ipari középpontok felé tolult. A jövőre vonatkozólag a németek sorsát Csehszlovákiában a teljes demokrácia és a teljes kisebbségi jog garantálja majd; az általános, egyenlő, közvetlen és titkos választójognak meglesz a maga jó hatása; a németek megmaradnak iskoláik és túlságosan is széles jogaik eddigi birtokában; ugyanazon jogok illetik a németeket, mint a cseheket; Csehszlovákia második Svájc lesz és a német második államnyelv. A németek sorsát garantálja az ősi cseh érzék a demokrácia, a jog, igazság iránt. A cseheket áthatotta a realizmus szelleme és ismerik az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi kérdésben elkövetett hibáit, ők most nem akarnak ugyanebbe a hibába esni; a cseh tradíciók éppen úgy biztosítják a németek igazságos sorsát, mint a politikai eszély. A német népiség is igenlően fordul a csehszlovák állam felé, tudja, hogy érdekei ellen való a Németországhoz vagy az Ausztriához való csatlakozás; különösen a gazdasági szempontok azok, melyek a demokrácia szempontja mellett a csehszlovák államiség mellett állásfoglalásra bírják a németeket...

A IV. EMLÉKIRAT a tescheni kérdést elemzi. Teschen birtoka szerinte a lengyelek számára másodrendű kérdés, de életkérdés a cseheknek. Történeti jogon a cseh koronához tartozott mindig, őslakossága a cseh, a lengyelek csak utóbb hatalmasodtak el. A 426.370 lakosból 233.850 (54 85%) a lengyel, 115.604 (27.11%) a csehszlovák és 76.916 (18.04%) német. A lengyel többség mesterséges, a valóságban nincsen meg és nagy számát a helytelen népszámlálási eljárásnak köszönheti. A sziléziai bennszülötteket ugyanis, akik átmenetet jelentenek a csehek

és a lengyelek között, a lengyelek magukhoz számítják; a nép magamagáról azt mondja, hogy „morvával“ beszél, azaz úgy, mint Morvaországban; ha lengyelnek tartják, sértésnek veszi. 1848-ig itt kizárólag a cseh nyelv és a cseh kultúra uralkodott és ma is az a helyzet, hogy a katolikus reakciótól féltő lengyel protestánsok a csehek mellett állnak. Csehszlovákiának a területre a kiterjedt szénvidékek miatt van szüksége és főképp a kassa—oderbergi vasútvonal miatt, mely Szilézián át Prágát és Morvaországot életérként köti össze Nyugat- és Kelet-Szlovenszkoval a rendkívüli jelentőségű jablunkai hágón át; ha ezt a vonalat Csehszlovákia nem tudná megszerezni, veszélyben lenne a Szlovenszkoval való közvetlen érintkezés. Lengyelország találhat magának kárpótlást Porosz-Sziléziában is. Az emlékirathoz csatolt további mellékletek a lengyelek előretörését Teschen felé teszik bíráló tárgyává és orvoslást követelnek.

Az v. MEMORANDUM hosszasan foglalkozik a szlovák problémával és vele kapcsolatban természetesen a magyar kérdéssel is. A történeti bevezetés a magyarok bejövetele előtti szlovák települést hangoztatja a nyugati Felvidéken, a Vág, Garam, Nyitra és Ipoly partjain, a Duna mellett és Nyugat-Magyarországon a Fertőtől a Balatonig; míg kelet felé megállapítja a bolgár-szlávok, az oroszok és a lengyelek jelenlétét. A IX. században Nyugat-Magyarországról a magyarok kiirtották a szláv elemet; csak a Duna túlsó partján maradtak meg a szlovákok, elterjedésükről a helynevek maradványai tanúskodnak. Nagy szlovák település volt Hevesben, Borsodban, Gömörben és a Mátra körül; de ezt visszaszorították a kunok vagy a palócok; aztán a törököktől s a tatároktól kellett sokat szenvedniük a szlovákoknak. A magyar királyok természetesen velük szemben a német kolonizációnak kedveztek s a németeket az őslakosok rovására nagy kedvezésekben részesítették; de a nép ellenállott az általános germanizációnak. A XVIII. századig bizonyos mértékben túrték a magyarok a szlovák nyelvet, de a XIX. század első felétől a szlovákokra valóságos mártírium következett; ez az elnemzetietlenítés korszaka, mikor a hadsereg, közigazgatás, iskola mind a magyarosítás szolgálatában állt. 1825-től kell védekeznie a mártíriumot szenvedő szlovák népnek az erőszakos magyarosítás ellen. Nem használtak egyes magyar vezetőknek népükhöz szóló intelmei — írja az emlékirat — (pl. Széchenyi 1842-ben és Eötvös 1859-ben), a magyar nép tömege megvetette a más nemzetiségűeket és jobban bízott a brutális erőszakban. Ismeretes a magyar közmondás: „tót nem ember“ — ezt az emlékirat még többször idézi. 1868-ban papíron biztosították a más nemzetiségűeknek is az állampolgári jogokat, de a valóság más volt; a magyar állam megvetette a nemzetiséghez és nyelvhez való természetes jogot. Idézi a szerző Bánffy 1906-os mondását: a magyar állam alapja a minél teljesebb sovinizmus kell hogy legyen — és más magyar politikusok még nyíltabban és cinikusabban nyilatkoztak ... Európa annaleseiben nincsen hasonló elnyomás, mint ahogy a magyarok elnyomták a szlávokat. Több ízben idézi az emlékirat Grünwald Béla Felvidék című röpiratát és belőle vett idézetekkel támasztja alá álláspontját. Beszél a szlovák gimnáziumok

bezáratásáról és a magyarosító iskolaügyről; majd hosszas statisztikai adatokat közöl arról, mennyire nem volt szlovák iskola és szlovák nemzetiségű hivatalnok. Idézi a lajoskomáromi, veszprémi, csernovai eseteket. Elmondja, hogy a magyar kormány legfőbb célja volt a szlovákok kiirtása. A magyarok valóságos razziákat rendeztek szlovák gyerekek után 1874—1900-ig, akiket elszakítva szüleiktől az Alföldre vittek, hogy ezekkel is szaporítsák a magyarok számát. Különösen az 1883-ban alakult Femka (!) egyesület foglalkozott ezekkel a razziákkal és a szlovák gyermekek deportálásával. Hajszákat indítottak 12—15 éves fiatal szlovák lányok után, kiknek nagy része aztán bordélyba került. Idézi Alexander Poploff orosz szerzőnek Pétervárott 1889-ben megjelent, a magyar viszonyokkal foglalkozó francia könyvét: „L’ésclavage au coeur de l’Europe.“ Foglalkozik a magyar kormány által a szlovák népet ért gazdasági elnyomással is; a magyar rendszer igyekezett megakadályozni, hogy a szlovákok anyagilag gyarapodjanak. A magyar elnyomatás elől 739.565 kivándorló menekült Amerikába és e nagy szám jelentőségét megérteti, szerző szerint, már az a tény is, hogy a magyar statisztika kb. kétmillió szlovákot ismer el. Ismételten utal a magyarok erkölcsi visszaéléseire a szlovákokkal szemben; 1907-ben Nyitra megyében szlovák parasztlányokat verbuváltak markotányos szolgálatra; a valójában ezek osztrák és magyar katonatisztek számára teljesítettek örömléanyi szolgálatokat. A magyar statisztika az „anyanyelvi“ bevallással tudatosan hamisított és magyar anyanyelvűnek írt be mindenkit, akinek nem volt szlovák nemzeti tudata; az anyanyelvi bevallásnak nem kell egyeznie azzal a nyelvvvel, melyet a fél anyja beszélt. Így pl. Pest megyében 20.000-rel sikerült a szlovákok számát lejjebb szorítani. A magyar statisztika 547, 802 szlovákul tudó magyart mutat ki; ilyen nincs; ezek mind szlovákok; a magyarok sohasem tanulták meg az elnyomottak nyelvét. Idézi Nyíregyháza esetét: 38.198 lakos közül 1880-ban szlovák többség volt; 1910-ben Szabolcs megyében csak 1117 szlovákot számláltak, de itt ugyanakkor 18.719 volt a szlovákul is tudó magyarok száma; nyilvánvaló, hogy ezek nem magyarok... A szerző úgy véli, egyéb statisztikai felsorolások közben, hogy a magyar statisztikákkal szemben a Czoernigg-féle 1851-es összeírás a megbízhatóbb. Az emlékirat ez után a határmegállapítással foglalkozik; a mellékelt térképek fogalmat adhatnak róla, mint követelt magának Csehszlovákia a Fertő-tó mellett végig a Duna mentén, beleértve a szentendrezsiget északi szögletét is, határvongjat; északkelet felé pedig a határvonal Szikszót és Sátoraljaújhelyt is egészen magába foglalta volna.

A VI. emlékirat a rutén kérdés részleteit tárja föl. A három megoldás — orosz-ukrán, ukrán-lengyel — fölött a csehszlovák megoldást tartja a leghelyesebbnek. Kitér a magyar elnyomásra ismételten és különösen a máramarosi pör foglalkoztatja, melyet az elnyomó magyar államhatalom ártatlan rutén patrióták ellen vezetett. Kiemeli, hogy a magyar veszéllyel szemben a Ruténföld révén Csehszlovákia hidat nyerne Románia felé; ez annál is inkább lehető, mert szlovák-rutén ellentét sohasem volt. Utal arra is, hogy sok rutén menekült ki Amerikába, semhogy tűrje tovább a magyar elnyomást; ezek is, akár az

otthoniak a csehszlovák államhoz való csatlakozást óhajtják. Mellékeli Komarnický Mihály rutén vezetőnek Hodzsa Milán budapesti csehszlovák követ előtt tett nyilatkozatát, mely panaszkodik a világháború előtti és alatti magyar üldözések miatt, segítséget kér és a Csehszlovákiához való csatlakozást javasolja; hasonló szellemben szól a másik melléklet is, a Beskid Antal vezetése alatt álló eperjesi rutén nemzeti tanács nyilatkozata, mely hívja a csehszlovák csapatokat, hogy a nép szabadon dönthesse sorsáról.

A VII. számú emlékirat újjólag foglalkozik a lausitzi szorbok (vendek) felszabadításával a német uralom alól, a VIII. emlékirat Ratibor felé követel határkiigazítást, a IX. emlékirat Glatzot követeli, a X. a cseh-osztrák határ átigazításával foglalkozik részletesen, majd a bajor, a porosz-sziléziai és a szász határ melletti javításokat magyarázza. A XI. számú memorandum jóvátételt és hadikárpótlást kíván; hivatkozik a cseh hadikárookra, a világháború alatti magatartására a cseh népnek, a szökésekre, szabotázsokra, a szibériai cseh légiók szolgálataira a nyugati civilizáció védelmében a bolsevizmus ellen; kiemeli, hogy a cseh nemzet három hadsereget állított a szövetségesek oldalára Szibériában, Olaszországban és Franciaországban és hogy a cseh nemzetet a szövetségesek elismerték hadviselő félnek; a béke és az erkölcsi elégtétel érdeke magyarázza a csehszlovák kormányzat igényét a megfelelő elégtételre...

A középeurópai történeti és politikai kutatás nyilván értékelni tudja majd a csehszlovák emlékiratok fontosságát és jelentőségét; hiszen általuk a csehszlovák államalakulás számos részlete nyer megvilágítást. Jelenleg elsősorban is a politikai szempont foglalkoztatja a nagy érdekesség# kiadvánnyal kapcsolatban a cseh és német illetékes köröket,¹ de szükséges volna velük szemben a megfelelő magyar állásfoglalás is. Ez a vázlatos ismertetés egyszerűen és tényszerűen kívánta szolgálni ezen minket annyira érdeklő emlékiratoknak a magyar közönséggel való megismertetésének ügyét, amely, úgy véljük, nem lehetett haszontalan föladat.

GOGOLÁK LAJOS

¹ L. erre vonatkozólag pl. a Prager Presse 1937 október 6., 8. és 9-1 számaiban a következő cikksorozat: Die Tschechoslowakei auf der Friedenskonferenz und unsere Minderheiten (Ein Beitrag zu einer historisch-politischen Diskussion). Von X. Y. — az álnév mögött egy igen magasállású csehszlovák személyiség rejtőzik, akinek az ismeretes emlékirathoz és a békekonferenciához nyilvánvalóan sok köze van; a cikksorozat igyekszik elhárítani a Csehszlovákia ellen az ezen emlékiratokkal, a békekonferencián való eljárással és a kisebbségi kérdéssel kapcsolatos vádakot és hangulatotj elsősorban a német kérdéssel foglalkozik.